

liberal demokrasi ve ekonomik zenginlik

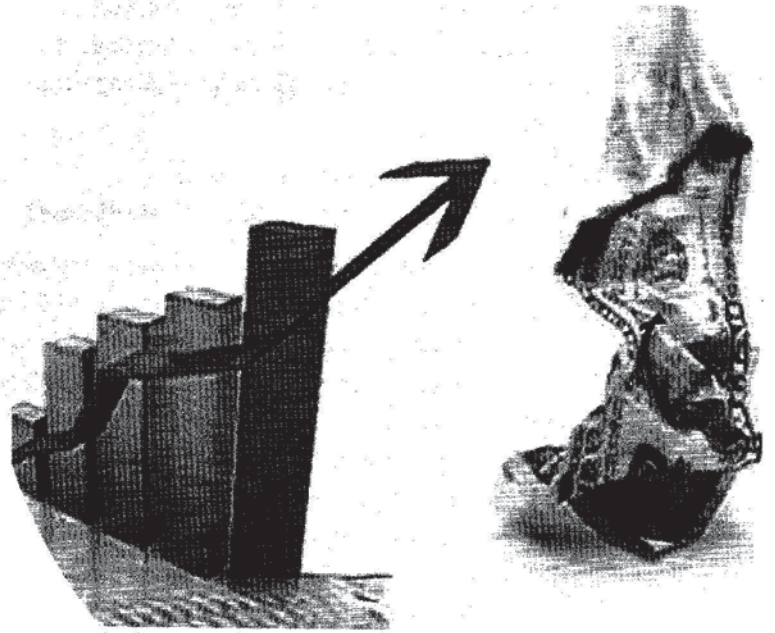
BUĞRA KALKAN

Arş. Gör., Hitit Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü

Giriş

Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi'ne' baktığımızda ilk yirmi sıradaki ülkenin ondokuzunun liberal demokratik yönetimlere sahip olduğu görülür.² Üst sıralarda bulunan Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkeleriyle Doğu Asya'daki birkaç ülkeye göz atıldığında bu ülkelerin çoğunlukla demokratik kurumsal yapılarını oluşturdukları görülmektedir. Bu endekste aşağılara doğru inildikçe ülkelerin yönetsel yapılarının demokrasiden uzaklaştığı ve gittikçe otoriterleştikleri kolayca saptanabilir. Öyle ki, kişi başına düşen milli gelir, birinci dilimdeki ülkelerle son dilimdeki ülkeler arasında yaklaşık yedi katına çıkar. Bu ülkelerin sivil ve siyasi özgürlükler açısından da benzer bir farklılığa sahip oldukları açıktır.

Bu tablo, demokratik yönetimlerle ekonomik zenginlik arasında doğrudan bir ilişkinin var olup olmadığı sorusunu güçlü bir şekilde akla getiriyor. Bu makalede cevaplandırılmaya çalışılacak soru budur. Böyle geniş kapsamlı bir soruyu cevaplamak ise soruyu bileşenlerine ayırarak incelemeyi gerektirmek-

tedir. Öncelikle demokratik yönetim sisteminin bir tanımı yapılmalı ve onun temel karakteristikleri sarıh bir şekilde ortaya konmalıdır. Ardından Endeks'te ekonomik zenginliğin nedeni olarak gösterilen piyasa ekonomisinin³ tanımı yapılarak temel özellikleri ortaya konmalıdır. Bu kavramsal çerçeve açıklığa kavuşturulduktan sonra iki sistem arasındaki ilişkinin özellikleri sorgulanmalıdır. Örneğin, iki sistem arasında ortak ya da birbirini destekleyen ilkeler var mıdır; bu iki sistem arasında bir öncelik sonralık sıralamasından bahsedilebilir mi; piyasa ekonomisinin demokratik yönetime zararı olabilir mi, ya da tersinden demokrasiler piyasa ekonomilerini aşındırarak ekonomik zenginleşmeyi yavaşlatırlar mı; tarihsel olarak bu sistemler nasıl bir gelişim göstermişlerdir,... gibi soruların cevaplandırılması gerekmektedir.

Hemen belirtilmelidir ki, gerek liberal demokrasi gerekse piyasa ekonomisi bireysel hakların korunmasına ve sivil toplumun gelişmesine ihtiyaç duyarlar. İki sistemin bir arada yaşayabilmesinin ana sebebinin burada aramak iyi bir başlangıçtır. Demokrasilerde siyasi iktidarı seçmenler belirlerken, piyasada neyin üretileceği tüketiciler tarafından belirlenir.

Yukarıdaki şemaya uygun olarak modern demokrasilerin ve piyasa ekonomisinin özellikleri ortaya konulacak, ardından bu iki sistem arasındaki uyum ve çatışmalar etrafında demokrasi ve ekonomik zenginlik arasındaki bağ açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

Demokrasi ve Piyasa Ekonomisi: Zorunlu Beraberlik mi, Tarihsel Tesadüf mü?

Modern demokratik siyaset, siyasi karar organlarının siyasi eşitlik ilkesi temelinde, ifade ve örgütlenme özgürlükleri ve serbest seçimler aracılığıyla halk tarafından denetlendiği bir sistem olarak tanımlanabilir (Beetham, 2007:82). Dahl da, bu tanıma paralel olarak "demokrasi nedir?" sorusunun altında şu kriterlerin gerekliliğinden bahseder: Etkin katılım, oy kullanma eşitliği, bilgi edinebilme, gündem üzerinde son sözü söyleme hakkı ve yetişkinlerin kamusal tartışmalara dâhil olması (Dahl, 2001:37). Bunlara

ek olarak, "seçim demokrasileri"nin ötesinde *liberal* bir demokrasi beraberinde mutlaka hukukun üstünlüğü, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı, temel hakların korunması, sınırlı ve sorumlu hükümet kavramlarını akla getirir. Bu şartlardaki bir eksiklik o siyasi yapının demokratik sıfatının itibarını zedeler.

Piyasa ekonomisi ise en sarıh bir şekilde, üretim araçlarının özel mülkiyeti altında emeğin işbölümünün toplumsal sistemidir (Mises, 1998:258). Piyasada eylemde bulunan herkes diğer vatandaşlara hizmet eder. Öteki taraftan, herkes diğer vatandaşlar tarafından kendisine hizmet edilir konumdadır. Yani, herkes kendisinde hem araç hem de bir amaçtır; kendisi için nihai amaç, diğer insanların amaçlarını gerçekleştirirmede ise onlar için bir araçtır (Mises, 1998:258). Piyasa adem-i merkezietçi bir ekonomik sistemdir ve ekonomik kararlar ve bilgi milyonlarca aktöre dağılmıştır. Bir piyasa sisteminin işleyebilmesi özel mülkiyet haklarının korunması, sözleşme serbestisi ve seyahat özgürlüğü gibi temel *negatif hürriyetlerin*⁴ tanınmasına bağlıdır.

Peki, zenginliği yaratan etkenler nelerdir? Bu soru farklı şekillerde cevaplandırılmıştır. Liberal ekonomik teorinin bu soruya verdiği cevap açıktır: Serbest piyasaların çalışmasına izin vermek. Buna göre, *katalaktik*⁵ ilişkiler ağının gelişmesi sonucunda uluslararası işbölümü ve uzmanlaşma üretim sistemlerini hızla rasyonelleştirerek üretimde etkinliği ve çıktıyı artırmış ve kitlesel üretim büyük halk yığınlarının fakirlikten kurtulmalarını sağlamıştır. Piyasada bireylerin ürettiklerini sahiplenebilmeleri girişimciliği geliştirmiş ve bu sayede insani ihtiyaçları karşılamak için sürekli daha iyi ve daha ucuz yollar bulunmuştur. Kısaca zenginliğe giden yol Adam Smith'in (Smith, 2006) de belirttiği gibi üretimin önündeki engellerin kaldırılmasından geçmektedir.

Zenginlik meselesine alternatif cevaplar sosyalistlerden ve devletçi ekonomistlerden gelmiştir. Sosyalistler kapitalist toplumlarda zenginliğin küçük bir azınlığın elinde toplandığını iddia ederek, toplumsal zenginleşmenin ancak üretim araçlarının sosyalleştirilmesiyle sağlanacağını savunmuşlardır. Devletçi ekonomistler ise ekonomik kalkınmanın güçlü bir devlet politikasına, merkezi planlamaya ve regülasyonlara bağlı olduğunu ileri sürerler. Son iki grubu *kollektivist* olarak nitelendirmek mümkündür. Bu tür yönetimler siyasi açıdan otoriter ya da totaliterdirler.

İktisadi hayatın en ince ayrıntılarına kadar regüle edilmesi, ticari sınırlamaların ve kotaların yükseltilmesi ve özel mülkiyetin ya çok az hukuki korumaya tâbi olması ya da tamamen ortadan kaldırılması bu yönetim biçimlerinin temel özellikleri arasında yer alır. Kararlar siyasi karar organlarınca bir merkezden verilerek, bireylerin ekonomik süreçlere katılımı en alt seviyeye indirilir. Dünya ekonomik özgürlük endeksine kısa bir bakış Türkmənistan, Kuzey Kore, Küba gibi ülkelerin kollektivist iktisadi politikalar uyguladıklarını gösterebilir.⁶ Bu ülkeler düşük gelir seviyesindeki ülkelerdir ve tarihsel olarak kollektivist iktisadi yapılanmaların zenginlik ürettiği görülmemiştir.

İlk endüstriyel devrimler en eski demokratik geleceklere sahip ülkelerde ortaya çıkmıştır (Melnik, 2006:87). Bugün dünya genelindeki üretimin %90'ı demokratik ülkelerde gerçekleştirilmektedir (Melnik, 2006:87). Peki, piyasa ekonomisi ve demokrasi arasındaki bu tarihsel birlikteliği destekleyecek ortak özellikler nelerdir?

Hemen belirtmelidir ki, gerek liberal demokrasi gerekse piyasa ekonomisi bireysel hakların korunmasına ve sivil toplumun gelişmesine ihtiyaç duyarlar. İki sistemin bir arada yaşayabilmesinin ana sebebini burada aramak iyi bir başlangıçtır. Demokrasilerde siyasi iktidarı seçmenler belirlerken, piyasada neyin üretileceği tüketiciler tarafından belirlenir. Bu yönüyle iki sistem de bireylere baskı yapmazlar. Siyasi partilerin başarıları seçmenlerinin onayını almaya, firmaların başarıları ise tüketicilerin beğenilerini kazanmalarına bağlıdır. Bu olgu bazı yazarlar tarafından *piyasa demokrasisi* olarak nitelenir. Her üretici her gün kendini tüketicilerin referandumuna sunar (Anderson, 1982). Demokratik yönetimlerin temel amaçlarından biri siyasi erki sınırlandırarak onun denetimini sağlamak ve barışçı bir şekilde iktidarın değişebilmesini mümkün kılmaktır (Dahl, 2001:63). Piyasa sisteminin gelişmesi ise devlet faaliyetlerinin alanını daraltır. Ayrıca, piyasa, bireylerin ya da grupların devlet mekanizmasından bağımsız olarak iktisadi bağımsızlıklarını kazanmalarını ve siyasi ve kültürel faaliyetlerini finanse edebilmelerini sağlar (Beetham, 2007:19). Bu ise güçlü ve bağımsız bir sivil toplumun gelişmesine yardım edecek temel unsurların doğumuna yardım eder ve devlet faaliyetlerinin denetlenmesine ve sorgulanmasına yardımcı olur (Dahl, 2001:49). Erdoğan'ın da belirt-

tiği gibi, iktisadi özgürlüklerin olmadığı bir yerde sivil özgürlüklerden bahsedilemez (Erdoğan, 2004:309). Friedman da benzer bir kanaatle ilginç örnekler vermiştir (Friedman, 2008:9-30). Demokrasilerde örgütlenme hürriyeti esastır. Ekonomik sisteminin bir merkezden planlandığı ülkelerde ya da otoriter yönetimlerde bireyler ve gruplar ekonomik bağımsızlıklarına sahip değildir. Bu ise onların özgürce örgütlenememelerine, fikirlerini ifade edememelerine bu yüzden de siyasi iktidara kayıtsız kalmalarına neden olur (Kasper, 2007:3). Bireysel özgürlüğün bu şekilde ihlal edildiği siyasi sistemlerde demokrasilerin öncelikli gereksinimi olan siyasi katılımın çok düşük düzeylerde seyretmesi şaşırtıcı değildir.

Siyasi partilerin başarıları seçmenlerinin onayını almaya, firmaların başarıları ise tüketicilerin beğenilerini kazanmalarına bağlıdır.

Barışçıl bir sosyal hayat ve iktisadi özgürlük, uygun kuralların herkes için kestirilebilir ve güvenli bir ortam yaratmasına ve herkese hayat fırsatı sunmasına dayanır. Öngörülebilir ve güvenli siyasi yapılar, girişimcilere servetlerinin ve yatırımlarının bir sonraki kamulaştırma ile, yolsuzluk içindeki bir grup bürokratin keyfi kararları ile ya da bir sonraki sübvansiyon programı ile tehlikeye girip girmeyeceğini görmek için durmadan dönüp geriye bakmak zorunda kalmaksızın, amaç ve yetenekleri doğrultusunda çalışabilmelerini sağlar (Kasper, 2001:3). Dolayısıyla demokrasilerin piyasa ekonomisi için gerekli olan siyasi sistemi koruduğu; piyasanın ise demokratik süreçlerin işlemesine yardımcı olduğu iddia edilebilir. Ancak, daha derinlemesine bir analiz için bu iki sistemin kurumsal ve tarihsel özelliklerini incelemek gerekmektedir.

İki sistemin benzer özelliklerine genel bir bakış, her iki sistemin de bireyin tercih özgürlüğünün, sosyal açıdan istenen sonuçlar doğuracağı inancına dayandıklarını gösterir (Holden, 2008:192). Bu genel eğilimlerin dışında demokratik bir sisteme asıl rengini veren ve aynı zamanda iyi bir piyasa sisteminin işlemesini sağlayan şey, kurumsal yapılardır. Bu kurumsal yapıları sınırlı ve sorumlu yönetim, kuvvetler ay-

rılığı, anayasal yönetim, hukukun hâkimiyeti, bağımsız yargı ve insan hakları çerçevesi olarak sıralanabilir (Yayla, 1999:62). Salt kuramsal açıdan bakılınca bu kurumların aslında liberal entellektüel hareketin birer neticeleri olduğu kolaylıkla iddia edilebilir. Tarihsel olarak da piyasa ekonomisinin kurumlarının modern demokrasilerin tam anlamıyla şekillenmelerinden çok önceleri ortaya çıktıkları görülmektedir. Örneğin, henüz 17. yüzyılda İngiltere’de hukukun üstünlüğünün varlığından söz etmek mümkündür (Hayek, 2004:48). Zakaria gibi bazı liberaller bu açıdan piyasa ekonomisinin demokrasilere ihtiyaç duymadıklarını ileri sürerler. Hatta, kalkınmakta olan ülkelerin demokrasilerden önce piyasa ekonomisini kurumsallaştırmaları gerektiğini, aksi takdirde yozlaşmış bir demokrasiden ötesine sahip olamayacakları iddia edilir (Zakaria, 1999:11). Örneğin, aydınlanmış bir piyasacı otokratın demokratik bir yönetimden daha başarılı olacağı iddia edilir. Bu görüş biraz da, demokratik yönetimlerin popüler politikalarla serbest piyasa ekonomilerinin işleyişlerini bozduğu kanaatinden beslenmektedir.

Tarihsel olarak da piyasa ekonomisinin kurumlarının modern demokrasilerin tam anlamıyla şekillenmelerinden çok önceleri ortaya çıktıkları görülmektedir.

Ancak meseleyi böyle tek yönlü olarak ele almak yeterli değildir. İlk kapitalist oluşumlar Avrupa’daki küçük krallıklar ve şehir devletleri arasındaki rekabetten çok faydalanmışlar ve kendileri için en uygun ortamı seçmekte özgür olmuşlardır (Jessua, 2005: 19). Piyasaların oluşumu Avrupa’nın bu parçalı durumuna çok şey borçludur. Ancak merkezi krallıkların ortaya çıkması beraberinde mutlakiyetçilik tehlikesini doğurmuştur. Liberal demokrasilerin yükselişi ise mutlakiyetçi yönetimlerin özgürlükleri kısıtlayıcı etkilerini törpülemiş ve müteşebbis sınıfının serbest piyasalarda rol alabilme imkânlarını korumuştur (Melnik, 2006:82). Schumpeter’e göre de demokratik yönetimler, burjuvazinin sosyal ve siyasal yapıyı dönüştürerek kendi konumunu rasyonelleştirebilmesi için bir araç olmuştur (Schmidt, 2001: 133).

Zakaria’nın liberal otokrasiler teorisine yöneltilebilecek başka itirazlar da vardır. Özellikle geri kalmış ülkelerde, seçim demokrasilerinin eksiklikleri olsa da, bunlar liberal demokrasilere doğru atılmış birer adım olarak görülebilir. Zira, tarihlerinde genellikle otokratik yönetim anlayışının izlerini taşıyan bu ülkeler, çok partili hayat ile demokratik yönetim ve kurumlarla tanışmakta ve daha şeffaf ve denetlenebilir bir devlet yapısı için iyi fırsatlar yaratmaktadır (Plattner, 1999:19-20). Ayrıca bu ülkelerde aydınlanmış bir despotun mutlak iktidarını iyi yönde kullanacağı ihtimalinin hiçbir garantisi yoktur.

Şimdi, demokrasi ile piyasa ekonomisi arasındaki beraberliğin bir zorunluluk mu, yoksa tarihsel tesadüfi bir birliklilik mi olduğu sorusu cevaplandırılabilir. Demokratik bir yönetim olmadan piyasa ekonomisinin olamayacağını iddia etmek tarihsel örnekleri yok saymak olacaktır. Zira, Hong Kong’un güçlü bir piyasa ekonomisinin yanında otokratik bir yönetimi vardır. Ancak bu tarz otokratik ülkelerde süreç devam etmektedir ve burada yaşayan ve ekonomik özgürlüklerini kazanmış insanların demokratik talepler seslendirip seslendirmeyecekleri henüz belli değildir.

Demokrasinin piyasa ekonomisine olan ihtiyacı ele alındığında durumun biraz daha net olduğu iddia edilebilir. Çünkü bütün köklü demokrasiler aynı zamanda güçlü piyasa kültürüne sahiptir. Ama, bu ülkelerdeki piyasa ekonomisinin renkleri değişebilmektedir. İsveç’teki sosyal devlet uygulaması da, İsviçre’deki serbest piyasa uygulaması da demokratik yönetimle uyulaşabilmektedir. Ancak, piyasa ekonomisinin ortadan kalktığı bir yerde demokrasinin ihtiyaç duyduğu kurumsal yapıların ve belirli bir otonomiye sahip bireylerin ve grupların var olabileceği - hem tarihsel, hem de teorik olarak - şüphelidir. Dolayısıyla demokrasilerin piyasa ekonomileriyle olan ilişkileri kaçınılmazdır denilebilir. Ama unutulmalıdır ki, piyasa ekonomilerinin demokrasilerle olan tarihsel buluşması, kesinlikle basit bir tesadüf değildir.

Demokrasi ile Piyasa Ekonomisinin Karşıtlıkları

Demokrasi ile piyasa ekonomisinin karşıtlıkları iki perspektiften incelenebilir. İlkin, piyasa ekonomisinin demokratik kurumlara ya da süreçlere zarar verecek özellikleri olup olmadığı incelenebilir. İkinci olarak da, demokratik usullerin ve süreçlerin piyasa

ekonomisi ve ekonomik refah için olumsuz yönlerinin olup olmadığı sorusu ele alınabilir.

Piyasa ekonomisinin demokrasiye verdiği muhtemel zararlar listesinin başında söylenmesi gereken şey, piyasanın ekonomik eşitsizlik yaratarak demokratik katılımı dengesizliklere neden olduğudur (Dahl, 2001:178). Örgütlü, zengin çıkar grupları karşısındaki sessiz çoğunluk ne yapacaktır? Bu durum seçim sisteminin ve seçim propagandalarının çeşitli devlet regülasyonlarına tabi tutulmasına yol açmıştır. Hattâ, anti-tröst yasalarının bile bu tarz kaygılar taşıdığı söylenebilir (Lipson, 1984:213). Liberalizm bu tür eleştirilere belirli bir haklar ve özgürlükler savunusu üzerinden devletin faaliyet alanını sınırlandırarak cevap vermeyi deneyebilir. Şöyle ki, eğer devletin faaliyet alanı bireysel özgürlükleri zedelemeyecek şekilde sınırlandırılırsa, çeşitli çıkar gruplarının devleti anti-demokratik şekilde kullanması önenebilir.

Ancak bu yorum farklı itirazlara yol açmaktadır. Özellikle, liberalizmin kamusal alan algısını çok sınırlandırarak, demokratik katılımı ve dolayısıyla vatandaş anlayışını zedelediği vurgulanmaktadır (Erdoğan, 2007:276). “Ortak iyi” yerini “kişisel çıkar”a terk eder, kimse kamusal işlerle meşgul olmak istemezse, demokrasinin sürekliliği de tehlikeye girecektir. Liberaller şüphesiz devlet faaliyetinin dışında da bir kamusal hayatın varlığını kabul ederler. Ancak bu alan sınırlıdır ve kabul edilebilir tek “ortak iyi” kavramı, toplum içindeki farklı fikirlerin ve amaçların çatışma içine düşmeden kendi yollarını takip edebilecekleri bir sistem için kullanılabilir (Erdoğan, 2007:281). Piyasanın demokrasiye olan karşılığı en radikal şekilde Marksistler tarafından dile getirilir. Marksistler kapitalist sistemlerde özgürlüklerin sadece şekilsel olduğunu, aslında bütün insanların kanaatlerinin kapitalist sistem tarafından şekillendirildiğini savunurlar (Holden, 2008:160). Şüphesiz böyle bir ortamda demokratik kararların gerçek bir anlamı olmayacaktır. Tabii ki, bu çok geniş çaplı bir tartışmadır. Ancak, Nozick ve Rawls gibi yazarların bu itiraza verdikleri cevabı kısaca dile getirmekte yarar olabilir. Onlara göre Marksistlerin “şekli” gördükleri özgürlükler hiç de önemsiz değildir ve özgür bir toplum için temel niteliktedir (Holden, 2008:183). Bu özgürlükler olmadan karmaşık modern toplumları bir arada tutmak mümkün değildir.

Demokrasinin piyasa ekonomisine verdiği ya da verebileceği zararlardan da söz edilir. Demokrasi ile piyasa arasındaki gerilim, liberalizmin demokrasiyi hangi ölçüde etkilediğiyle ilgili bir problemdir. Yayla, demokrasi ve liberalizm arasındaki zıtlıkları şöyle özetler (Yayla, 1999: 62-64). Demokrasi, egemenliği ulusa atfederek, çoğunluğun dediğinin olmasını yeterli görür. Liberalizm ise çoğunluğa dayalı yönetimin hangi konular üzerinde karar verebileceğini sınırlar ve temel hak ve hürriyetleri korumayı hedefler. Demokrasi en üstün irade olarak parlamentoyu

Zakaria gibi bazı liberaller bu açıdan piyasa ekonomisinin demokrasilere ihtiyaç duymadıklarını ileri sürerler. Bu görüş biraz da, demokratik yönetimlerin popüler politikalarla serbest piyasa ekonomilerinin işleyişlerini bozduğu kanaatinden beslenmektedir.

görür; pozitivist hukuk anlayışını yeterli kabul eder. Liberalizm ise pozitif hukuku düzenleyen bir doğal hukuk veya evrimci hukuk anlayışını temel alır. Demokrasi iktidarın halka ait olmasıyla yetinir. Liberalizm iktidarın parçalanmasıyla ilgilenir. Demokrasiler toplumları tek tipleştirici etkiye sahiptir. Liberalizm ise bireye ve çeşitliliğe vurgu yapar.

Tüm bu gerilimli karşıtlıklar gösteriyor ki, liberalizm tarafından şekillendirilen demokrasinin normatif yapısı bozuldukça, piyasa ekonomisinin ihtiyaç duyduğu sınırlı ve sorumlu devlet yapısı da bozulacaktır. Bozulan bu yapı sonucunda, demokratik karar mekanizmaları, bireysel hakları zedeleyici ve piyasa ekonomisi karşıtı politikalara yönelebilir. Lobiler ve baskı grupları kamusal kaynakları haksız yere ve etkisiz bir şekilde kullanabilir, politikacılar rasyonel olmayan popülist yatırımlara yönelebilir (Holcome, 2002: 81). Genel halk kitleleri -ticari kısıtlamalar ve sübvansiyonlar gibi- piyasa ekonomisine uygun olmayan politikaların iyi sonuçlar doğuracağına bir kere inandılar mı, bu süreci geriye çevirmek çok zorlaşır (Faulkes, 2006: 22-24). Bu tarz yönelişlerin sonunda devlet sisteminin alabileceği en kötü şekli Bastiat şu sözlerle tarif etmiştir: “Devlet, herkesin bir diğer insan üzerinden geçimini sağlamaya çalıştığı bir fiksiyondur.” (Bastiat’tan aktaran, Yay-

la, 2002: 142) Burada ifade edilmeye çalışılan şey, bazı demokrasilerde kollektif karar organları aracılığıyla haksız kazanç yollarına yasal kılıflar uydurarak ülke zenginliklerinin siyasetçiler, bürokratlar ve işadamları eliyle sistemli bir şekilde yağmalanmasıdır. Bastiat'ın bu durum için kullandığı terim "yasal yağma"dır (Bastiat, 2005:6). Demokrasilerde bu tarz bir tehlike gerçekten vardır. Örneğin, Hindistan çoğulculuğun ve demokrasinin güçlü bir şekilde kurulduğu bir ülkedir. Ancak, halk fakirlik içinde yaşamaktadır. Buradaki temel problemin, devletin piyasa ekonomisine çok fazla zarar veren ekonomi politikaları olduğu söylenebilir. Özellikle siyasi elitlerin piyasaya olan şüpheli yaklaşımlarının Hindistan'da fakirliğin ve yolsuzluğun önünü açtığı iddia edilebilir (Levis, 2008:328).

Tüm bu gerilimli karşıtlıklar gösteriyor ki, liberalizm tarafından şekillendirilen demokrasinin normatif yapısı bozuldukça, piyasa ekonomisinin ihtiyaç duyduğu sınırlı ve sorumlu devlet yapısı da bozulacaktır. Bozulan bu yapı sonucunda, demokratik karar mekanizmaları, bireysel hakları zedeleyici ve piyasa ekonomisi karşıtı politikalara yönelebilir. Lobiler ve baskı grupları kamusal kaynakları haksız yere ve etkinsiz bir şekilde kullanabilir, politikacılar rasyonel olmayan popülist yatırımlara yönelebilir.

Sonuç

Milattan sonra ilk bin yılda insanların yaşam standardı bugünün Bangladeş ve Vietnam gibi ülkelerindeki en fakir insanların hayatlarından bile daha kötüydü (Kasper, 2007:6). 1500'lerden itibaren Avrupa'da bir şeyler değişmeye, hayat standartlarında yükselme gözlenmeye başladı. 19. yüzyılın başlarında ise kitlesel üretim açık bir şekilde milyonlarca insanı açlıktan kurtarmaya başlamıştı. 20. yüzyılda bu büyüme tarihte eşine rastlanmadık boyutlara ulaştı. İnsanların refah düzeyindeki bu artışı, çeşitli geleksel kurumların baskıcı bağlarından özgürleşmeleri takip etti. Ayrıcalıkların kaldırılması, yasa önünde eşitlik, merkezi yönetimlerin faaliyetlerinin hu-

kuka bağlanması ve çeşitli bireysel hürriyetlerin kazanılması Avrupa'da piyasaların gelişmesine paralel bir gelişme kaydetmiştir. Modern dünya 20. yüzyılda büyük savaşlar, ölümcül diktatörler ve vahşi kıyımlara şahit olmuşsa da, aynı zamanda insanlık tarihinin hiç görmediği bir refah ve özgürlük çağını da aynı yüzyıl içinde tecrübe etmiştir. Bu özgürleşme ve hayat standartlarının yükselişi, liberal demokrasilerin ve piyasaların yükselişiyle kolaylıkla irtibatlandırılabilir. Teorik ve empirik veriler, piyasa ekonomisi ve demokrasi arasında sıkı ilişkilerin olduğunu ve uzun dönemde bu iki kurumun birbirlerini desteklediklerini göstermeye yeterlidir. Bu iki sistemin kurumsallaşmasının dolaylı bir sonucu ise ekonomik zenginliğin gittikçe tabana yayılarak artmasıdır.

"Liberal demokrasi-piyasa ekonomisi" bileşiminin karşısındaki merkezi planlamacı-otoriter ya da totaliter yönetimlerin ise, -her ne kadar kendilerini demokratik olarak ilan etmiş olsalar da- modern anlamda herhangi bir demokratik ilkeyi hayata geçiremedikleri günümüzde iyice ortaya çıkmıştır. Kaçınılmaz olarak bürokratik merkezi planlamaların bireysel özgürlük karşıtı ve etkinsizlik üreten pençesine düşen bu yönetimler, ne vaat ettikleri gibi zenginliği halk kitlelerine yayabilmişler, ne de vatandaşlarına özel ya da kamusal özgürlükleri tanımakta başanlı olabilmişlerdir.

Bu açıdan ele alındığında liberal demokrasi-piyasa ekonomisi birlikteliği özgür ve müreffeh bir toplum oluşturmada alternatiflerine nazaran daha güçlüdür. Zira milyonlarca insanın bir arada özgürce ve refah içinde yaşayabilmesi gruplar arası çatışmanın en alt seviyeye indirilerek, herkesin takip edebileceği ve genel olarak kabul edilen sosyal kuralların varlığına ihtiyaç duyar. Liberal demokrasiler vatandaşlarına siyasi özgürlüklerini tanıırken, serbest piyasa insanların kendi amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için üretimin önünde duran engelleri kaldırır. Ancak bu kurumsal yapılar içinde özgürlüğü ve zenginliği bir arada yaşayabilecek toplumlar ortaya çıkabilmektedir. ■

dipnotlar

¹ <http://www.freetheworld.com/release.html>. Erişim: 09.09.2009

² İlk sıradaki Hong Kong'un ise kendine has tarihi özellikleri vardır. Yakın zamana kadar sömürge olması ve 1997'de

Çin'e bağlanmasından dolayı demokrasiyle yönetilme ihtimali hiç olmamıştır.

- ³ Modern toplumlarda piyasa ekonomisinin yerine teklif edilebilecek geçerli tek sistem merkezi planlamacıdır. Ancak merkezi planlamacılığın tarihsel örneklerinin hiçbirisi başarılı olmadığı, aksine kitlesel açlık ve ölümlere neden olduğu için burada merkezi planlamacılık ekonomik zenginliğin kaynaklarından biri olarak değerlendirilmeyecektir. Daha ayrıntılı tartışmalar için Ludwig von Mises ve Friedrich von Hayek'in sosyalizmde iktisadi hesaplamanın imkânsızlığı problemiyle ilgili yazılarına bakılabilir.
- ⁴ Isaiah Berlin tarafından "Two concepts of Liberty" adlı makalesinde açıklanan kavram, temelde bireylerin veya grupların başka grup ve bireylerin müdahalesi olmadan neleri yapmakta serbest bırakılacakları ya da neleri yapabilecekleri sorusuna cevaben geliştirilmiştir. Özgürlüğü "müdahalenin ya da zorlamanın yokluğu" olarak ele alan "negatif özgürlük" kavramı, temel hakların yerine gerçekleştirilebilmesi için başka insanlara ya da hükümetlere pozitif/aktif bir görev/sorumluluk yüklememektedir. Bu özgürlük anlayışına göre, bütün insanlar temel hak ve özgürlükleri çerçevesinde, başka bireylerin haklarını zedeledikleri müddetçe kendi amaçları doğrultusunda dilediklerini yapmakta serbesttirler.
- ⁵ Gelişmiş sosyal mübadele sistemleri.
- ⁶ <http://www.freetheworld.com/release.html>, 09.09.2009.

kaynakça

- Anderson, Bill (November 1982), "Economic Democracy," *Ideas on Liberty*, Vol 32, No. 11.
- Bastiat, Frederic (2005), *Hukuk*, (Çev. Yıldırım Arsan), Ankara: Liberte Yayınları.
- Beetham, David (2007), *Demokrasi ve İnsan Hakları*, Ankara: Liberte Yayınları.
- Çoban, Ali Rıza, Bilal Canatan, ve Adnan Küçük (Ed.) (2008), *Hukuk Devleti, Hukuki Bir İlke Siyasi Bir İdeal*, Ankara: Adres Yayınları.
- Dahl, Robert A (2001), *Demokrasi Üstüne*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Erdoğan, Mustafa (2004), *Anayasal Demokrasi*, 6. Baskı, Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Erdoğan, Mustafa (2007), *Aydınlanma Modernlik ve Liberalizm*, Ankara: Orion Yayınları.
- Faulkes, Arthur (November 2006), "Capitalism and Democracy," *Freeman*, Vol 56, No. 9, ss. 22-24.
- Friedman, Milton (2008), *Kapitalizm ve Özgürlük*, İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Holcome, Randall (2002), "Ekonomik Sistemler Olarak Liberalizm ve Demokrasi," *Piyasa*, Güz 2002, Sayı 4.
- Holden, Barry (2008), *Liberal Demokrasiyi Anlamak*, Ankara: Liberte Yayınları.
- Jessua, Claude (2005), *Kapitalizm*, (Çev. Işık Ergüden), Ankara: Dost Yayınları.

Kasper, Wolfgang (2007), *Ekonomik Özgürlük ve Gelişme*, (Çev. Bahadır Akın), Ankara: Liberte Yayınları.

Levis, William L. (2008), *Üretkenliğin Gücü*, (Çev. Ayşe Onat Kılıç), İstanbul: Ledo Yayıncılık.

Lipson, Leslie (1984), *Demokratik Uygarlık*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Melnik, Stefan (2006), *Özgürlük, Refah, Demokrasi Mücadelesi*, Ankara: Liberte Yayınları.

Mises, Ludwig von (1998), *Human Action, A Treatise on Economics*, Alabama-USA: Ludwig von Mises Institute.

Plattner, Marc F. (Bahar 1999), "Liberalizm ve Demokrasi," *Liberal Düşünce*, Sayı 14, Sayı 20-21.

Schmidt, Manfred G. (2001), *Demokrasi Kuramına Giriş*, (Çev. Emin Köktaş), Ankara: Vadi Yayınları.

Smith, Adam (2006), *Milletlerin Zenginliği*, (Çev. Haldun Derin), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Yayla, Atilla (1999), "Liberalizm ve Demokrasi," *Sosyal ve Siyasal Teori*, Ankara: Siyasal Kitapevi.

Yayla, Atilla (2002), *Liberalizm*, Ankara: Liberte Yayınları.

Zakaria, Fareed (1999), "İlliberal Demokrasinin Yükselişi," *Liberal Düşünce*, (Bahar 1999), Sayı 14.